

Anna Lemańska

"Cosmos - logos. T. 1-2", pod red. T. Grabińskiej i M. Zabierowskiego,
Wrocław 1994 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 31/2, 267-269

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

rzeczywistością w sobie a rzeczywistością empiryczną, czy nie jest to „mnożenie bytów ponad potrzebę”, a wynikające z asekuracji przed opowiedzeniem się za realistyczną interpretacją wiedzy naukowej i uwikłaniem się we wszystkie trudności takiego stanowiska?

Jak się wydaje, zapewne pod wpływem krytyki stanowiska realistycznego w filozofii nauki, E. Kałuszyńska stwierdza, że nie jest możliwe „zrekonstruowanie gmachu nauki na bezwzględnie pierwszych, niezmiennych, niezależnych od wiedzy teoretycznej fundamentach” (s. 219). Jednocześnie próbuje szukać pewnych stałych elementów, aby uniknąć opowiedzenia się za stanowiskiem, że w nauce *anything goes*. Takim stałym elementem jest według Autorki to, że teorie i modele tworzone w naukach przyrodniczych są konfrontowane z tym, co aktualnie znajduje się w rzeczywistości empirycznej. W tym kontekście problem zastępowania jednych teorii przez inne zostaje przeniesiony na poziom zmian w rzeczywistości empirycznej. Powstaje zatem pytanie: dlaczego rozwój nauki „wymusza” zmiany w rzeczywistości empirycznej, a w konsekwencji czy takie ujęcie rozwoju nauki nie prowadzi do tworzenia subiektywistycznej teorii nauk przyrodniczych?

Anna Lemańska

**COSMOS - LOGOS, POD RED. T. GRABIŃSKIEJ I M. ZABIEROWSKIEGO,
TOM PIERWSZY: NAUKA, FILOZOFIA, WARTOŚCI, S. 143;
TOM DRUGI: MODEL I INTERPRETACJA, S. 131,
OFICyna WYDAWNICZA POLITECHNIKI WROCLAWSKIEJ,
WROCLAW 1994.**

Problemy dotyczące wzajemnych relacji między nauką (teoriami naukowymi) a rzeczywistością opisywaną przez te teorie stanowią jedno z podstawowych zagadnień rozpatrywanych w filozofii nauki. Stąd wydaje się być interesująca inicjatywa podjęta przez filozofów Politechniki Wrocławskiej wydawania serii pt. *Cosmos - Logos*. Poszczególne tomy, redagowane przez T. Grabińską i M. Zabierowskiego, stanowią miejsce do prezentowania koncepcji z zakresu filozofii nauki. W 1944 r. ukazały się dwa pierwsze tomy: *Nauka, filozofia, wartości* oraz *Model i interpretacja*, których zawartość treściową pokrótce tu przedstawimy.

Artykuły pierwszego tomu, koncentrujące się wokół szeroko rozumianego pojęcia wartości, otwiera artykuł J. Gočkowskiego, *Godność uczonego i zaufanie do wiedzy naukowej* (s. 5-26). Autor wymienia w nim zasady, którymi powinien kierować się uczone, jeżeli chce rzetelnie prowadzić badania naukowe oraz przekazywać swoją wiedzę uczniom. Dopelnieniem artykułu jest ukazany, na podstawie życiorysów kilku uczonych, przez T. Suleję (*Represja polityczna jako forma instrumentalizacji nauki na przykładzie Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1949-1952*, s. 109-124) negatywny wpływ ideologii na uprawianie nauki.

Z. Piątek (*Wartości i ewolucja*, s. 59-70) próbuje odpowiedzieć na pytanie o rolę wartości moralnych i idealnych w procesie ewolucji. Wskazuje na dwa rodzaje błędów: naturalistyczny i moralistyczny, które czynimy, gdy bądź korzeni tych wartości poszukujemy w naturalnych procesach zachodzących w przyrodzie, bądź „rzutujemy” je na te procesy.

Zagadnienie wartości poznania naukowego podejmuje w artykule *Racjonalność a cel nauki* (s. 27-48) A. Grobler. Przedstawia tu główne koncepcje, które zarysowały się w dyskusji na temat celu nauki. Następnie omawia skonstruowany przez L. Laudana siateczkowy model uzasadniania wyboru teorii naukowej. A. Grobler proponuje pewną modyfikację tego modelu, uznając za cel nadrzędny nauki, któremu mają być podporządkowane inne, dążenie do prawdy.

W pozostałych artykułach tego tomu są analizowane rozmaite szczegółowe zagadnienia. S. Kazimierz (*Heurystyka budowania modeli a metafizyka szczegółowa. Zagadnienie gromadzenia się galaktyk*, s. 71-82) przedstawia historię sporów toczonych na temat rozkładu materii w Kosmosie. Przeciwstawia tradycyjne ujęcie, według którego galaktyki grupują się w gromady, a te być może w gromady wyższego rzędu, koncepcji A. Zięby, „zgodnie z którą materia grupuje się w sposób nieprzypadkowy we wszystkich dostępnych w badaniach skalach” (s. 77). Podobne zagadnienie omawia T. Grabińska (*O potrzebie filozoficznej analizy obrazu świata współczesnej kosmologii*, s. 83-89). Referuje, w jaki sposób na podstawie danych obserwacyjnych z lat osiemdziesiątych uzyskano „filamentarną strukturę rozkładu galaktyk”. Pomocna okazała się do tego celu stworzona w latach siedemdziesiątych teoria zbiorów fraktalnych.

M. Zabierowski (*Antropiczność krytyki*, s. 49-57) stawia tezę, że krytyka nie jest czymś zewnętrznym w stosunku do teorii naukowej, lecz jest już zawarta w samej teorii. Ł. Trzciniński zaś w artykule *O analogiach tworzenia wizji świata* (s. 105-108) próbuje znaleźć wspólne elementy współczesnej kosmologii i wizji świata stworzonej przez śiwaicki tantryzm.

Dwa ostatnie artykuły tomu pierwszego nawiązują do ontologii stworzonej przez fenomenologów. G. Lubowicka (*Qu`est-ce quel`ontologie. De l`ontologie de Roman Ingarden*, s. 125-136) przedstawia poglądy R. Ingardena. Zaś A. Moniuszko (*Konsekwencje kartezjańskiego dualizmu. Krytyka zasady „myślę więc tworzę”*, s. 91-103) rozpatruje problem przedmiotu intencjonalnego w ramach teorii dzieła sztuki.

W tomie drugim zamieszczono prace podejmujące problematykę modelowania i interpretacji w różnych naukach. M. Sikora (*Problem interpretacji w metodologii nauk*, s. 7-24) przedstawia zaproponowany przez M. Bungego podział różnych rodzajów interpretacji systemów teoretycznych oraz dyskutuje z postulatem Bungego „zbudowania jednej, niezawodnej semantyki, która gwarantowałaby obiektywność teorii naukowych” (s. 19).

P. Zeidler (*O pewnych trudnościach realistycznej interpretacji modeli teoretycznych*, s. 25-35) na przykładzie modeli strukturalnych związków

chemicznych ukazuje trudności realistycznego stanowiska dotyczącego statusu poznawczego modeli teoretycznych. Ze stanowiska realizmu krytycznego z poglądami P. Zeidlera polemizuje T. Grabińska. W artykule *O modelach zjawisk i rzeczy* (s. 37-44) przedstawia wzajemne odniesienia między modelem a teorią oraz teorią a rzeczywistością.

Kwestie dotyczące modelowania i interpretacji w niektórych dyscyplinach naukowych są podejmowane w pozostałych artykułach recenzowanego tomu. Modelowaniem w naukach historycznych zajmuje się M. Bartkiewicz (*Próby zastosowań analiz modelowych w historii*, s. 45-53), zaś w matematyce M. Tempczyk (*Modelowanie w matematyce*, s. 63-70). Autor przedstawia na przykładach rozmaite procedury modelowania stosowane przez matematyków. Podkreśla także, że dzięki komputerom matematycy uzyskali możliwość tworzenia nowych jakościowo modeli.

Zagadnieniom metrologii i opracowywania danych pochodzących z obserwacji i pomiarów są poświęcone artykuły J. Minkiewicza (*Filozoficzne zagadnienia eksperymentu i obserwacji w kontekście sporu subiektywistów z obiektywistami w statystyce matematycznej*, s. 71-82) oraz S. Kazimiera (*O związku założeń teoretycznych i metrologicznych*, s. 83-94). Pierwszy z Autorów rozpatruje warunki, które powinny spełniać próbki, aby stosując rachunek prawdopodobieństwa uzyskać obiektywne wyniki badania statystycznego. S. Kazimierz zaś bada sposoby interpretacji wyników pomiarów astrofizycznych w zależności od teorii.

W tomie nie zabrakło artykułów na tematy interpretacji w filozofii. M. Zabierowski (*Ciągłość idei i analogie w wiedzy o wszechświecie*, s. 55-61) próbuje wykazać, że niektóre kosmologiczne teorie starożytności antycypują idee zawarte we współczesnych teoriach cząstek elementarnych, w szczególności teorii Hagedorna rezonansów. G. Lubowicka (*Du côté de l'idéalisme. L'interprétation Ingardienne de la phénoménologie de Husserl*, s. 95-114) referuje dokonaną przez Ingardena interpretację poglądów Husserla, zaś J. Goćkowski (*Koncepcja nauki jako wyraz ideałów społecznych uczonego*, s. 115-120) rekonstruuje koncepcję nauki S. Ossowskiego.

Oba tomy zamykają, dotyczące interpretacji mechaniki kwantowej, wyniki badań, prowadzonych w pracowni metodologów nauk empirycznych.

Z tego krótkiego przeglądu treści dwóch tomów wyłania się bogactwo podejmowanych tematów oraz nowych ujęć tradycyjnych problemów. Autorzy opierają się na aktualnych wynikach badań z zakresu nauk szczegółowych. Redaktorzy dobierając materiały nie ograniczyli się tylko do jednego nurtu w filozofii nauki, co pozwala konfrontować ze sobą różniące się stanowiska. Na zakończenie, niech mi będzie wolno wyrazić nadzieję, że nie zabraknie materiałów i następne tomy Serii będą się regularnie ukazywać.

Anna Lemańska